

Alkoholin käytön kartoitus Jyväskylässä

*Mikko Hietaharju—
Juho Korhonen*

TERVEYSKASVATUSOHJELMIEN ARVIOINNISTA

Suunnitelmalliseen terveystkasvatustoimintaan liittyy olennaisesti toteutuksen ja mahdollisten vaikutusten arviointi. Terveystkasvatuksen tuloksellisuutta on Suomessa tehdyissä tutkimuksissa arvioitu esimerkiksi Pohjois-Karjala-projektissa (Puska & al. 1979) sekä Vantaalla toteutetussa kunnallisessa terveystkasvatuskokeilussa (Upanne & Helske 1974). Seurantamittausten tulosten mukaan terveystkasvatusohjelmilla voidaan aikaansaada muutoksia terveystkäyttäytymisessä oikein valituilla, kohderyhmille soveltuvilla menetelmillä sekä ottamalla kohderyhmien tarpeet riittävästi huomioon ohjelman toteutuksessa.

Vaikka mainituissa ohjelmissa on tarkasteltu useita terveystkäyttäytymisen alueita, alkoholin käytön selvittely ei ole kuitenkaan ollut mukana ohjelmien tavoiteasetteluissa eikä sisällöissä. Alkoholiin liittyviä kasvatuksellisia ohjelmia on kotimaisessa tai ulkomaisessa kirjallisuudessa raportoitu hyvin vähän. Alan aikakauslehdissä on kuitenkin eritelty niitä seikkoja, joita ohjelmien (drug education program) suunnittelussa ja arvioinnissa sekä edelleen kehittämissä olisi otettava

huomioon.

Ohjelmien tehokkuuden arvioinnissa on pyrittävä ottamaan kokonaisvaltaisesti huomioon muutokset sekä tiedoissa että asenteissa ja käyttäytymistottumuksissa, koska asenne- ja käyttäytymismuutokset eivät välttämättä ole yhteydessä tietojen muutoksiin. Toiminnan vaikutusten selvittämiseksi on myös käytettävä vertailuryhmää, jotta voitaisiin erottaa toteutetun ohjelman vaikutukset muista ulkoisista vaikuttajista. Jotta vaikutusten pysyvyyttä voitaisiin tarkkailla, on arviointia vielä suoritettava pitkällä aikavälillä (Doucet & Finucan & MacIntosh 1978).

Vaikutusten teho vaihtelee luonnollisesti kohderyhmän ominaisuuksien mukaan. Siksi tällaiset psykologiset ja sosioekonomiset piirteet on otettava huomioon arvioinnissa (Braucht, Follingstad, Brakarsh & Berry 1973).

Toteutettujen ohjelmien tehokkuuden arviointi on eri kirjoittajien mukaan ollut yleensä riittämätöntä. Alkoholin käyttöä ja asenteita muuttamaan pyrkivän ohjelman suunnittelussa voidaan tietenkin käyttää hyväksi toteutettuja terveystkasvatusohjelmia yleensä. Mitään yksittäistä ohjelmamallia ei kuitenkaan voida esittää, koska sisältöjen ja menetelmien valinta ja arvioinnin suorittaminen riippuu kulloisellekin ohjelmalle asetetuista tavoitteista ja kohderyhmistä.

TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA ONGELMAT

Nyt raportoiva tutkimus liittyy Jyväskylässä vuonna 1979 (jatko vuonna 1980)

Jyväskylässä suoritettu alkoholin käytön kartoitus liittyy kaupungissa vuonna 1979 toteutettuun teemavuoteen, jonka tarkoituksena on alkoholin ja lääkkeiden väärinkäytön vähentäminen. Kartoitus auttoi teemavuoden suunnittelua ja toteutusta. Tutkimuksen rahoitukseen osallistuvat Alkoholitutkimussäätiö ja Jyväskylän kaupunki.

toteutettavan alkoholin ja lääkkeiden väärinkäytön vähentämiseen tähtäävän teemavuoden arviointiin ja seurantaan. Teemavuoden tavoitteita ja toteutusta koskeva artikkeli on julkaistu myös tässä lehdessä (ks. s. 276).

Suoritetun kyselyn tuloksia voidaan käyttää hyväksi arvioitaessa vuodelle 1979 määriteltyjen tavoitteiden, sisältöjen ja menetelmien tarkoituksenmukaisuutta. Alkutilanteen kartoituksen tulokset palvelevat myös teemavuoden jatko-toimintojen kehittämistä vuotta 1980 var-ten.

Alkutilanteen kartoituksella pyritään saamaan vastauksia seuraaviin kysymyk- siin:

1. Minkälaisuista on aikuisväestön *al- koholin käyttö*; tässä yhteydessä selvitel- lään mm. alkoholin käytön useutta, käy- tön hallintaa, krapulan useutta. Lääkeai- neista selvitellään resepti- ja käsikauppa- lääkkeiden käytön määrää ja käytön tarkoitusta. Lisäksi tarkastellaan, mitä eroja on eri ryhmien (sukupuoli, ikäryh- mät, koulutus, ammattiryhmät) välillä alkoholin ja lääkkeiden käytössä.

2. Millaisia ovat aikuisväestön *tiedot alkoholista ja lääkkeistä*?

3. Millaisia *käsityksiä ja mielipiteitä* aikuisväestöllä on alkoholin ja lääkkeiden käytöstä; suhtautuminen käyttöön yleensä, käytön haittoihin ja terveysvaaroihin, suhtautuminen alkoholia koskevaan tie- dotukseen, mielipiteet omien sekä mui- den tietojen riittävydestä, käsitykset suomalaisten juomatapoihin vaikuttami- sesta.

4. Mitkä ovat ne *mahdolliset kohderyh- mät*, joita tiedotuksella tulisi erityisesti pyrkiä tavoittamaan?

5. Onko aikuisväestön käyttäytymises- sä, tiedoissa ja käsityksissä *piirteitä, joihin mahdollisesti voitaisiin vaikuttaa*, mutta joita ei ole otettu huomioon teema- vuoden suunnittelussa?

Tässä artikkelissa ei selvitellä aikuis- väestön lääkkeiden käyttöä. Tuloksissa keskitytään kuvaamaan alkoholiin liitty- viä kysymyksiä lähinnä käytön, tietojen ja mielipiteiden osalta.

TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

Koko teemavuoden arviointitutkimusta voidaan luonnehtia interventiotutkimuk- seksi. Tutkimuksen koeryhmän muodos- taa jyvaskyläläinen aikuisväestö, joka siis on teemavuoden toimintojen kohteena. Kontrolliryhmänä, jolle teemavuoden toi- mintoja ei ole suunnattu, on lappeenran- talainen aikuisväestö. Alku- ja loppumit- tauksin pyritään saamaan selville teema- vuoden mahdollisia vaikutuksia jyväs- kyläisessä koeryhmässä.

Nyt raportoitavan tutkimuksen tiedot on koottu kyselylomakkeella. Lomakkeen laadintavaiheessa oltiin yhteydessä usei- siin alkoholikysymyksiä tutkineisiin asiantuntijoihin. Esikysely (N=50) suori- tettiin loka—marraskuussa 1978. Lopulli- nen lomake koostuu 70 osasta.

Perusjoukko ja aineiston keruu

Kyselylomakkeet lähetettiin Jyväs- kylään ja Lappeenrantaan joulukuussa 1978 — tammikuussa 1979. Perusjoukkona oli- vat Jyvaskylässä ja Lappeenrannassa asuvat 19 vuotta täyttäneet henkilöt. Jyvaskylästä valittiin 1 004 hengen otos systemaattisella satunnaisotannalla käyt- täen apuna vuoden 1977 henkikirjoituslo- makkeiden perusteella laadittuja äänes- tysluetteloita. Samalla periaatteella vali- tun Lappeenrannan otoksen suuruus oli 944. Lopullisen tutkimusaineiston muo- toutuminen käy ilmi seuraavasta asetel- masta:

	Jyväskylä	Lappeenranta
lähetettyjä lomak- keita	1 004	944
1. palautusaalto	672	638
2. palautusaalto	170	166
analyyysiin hyväk- syttyjä	839	802
kato	165	142

Lomakkeen palauttaneiden (analyyysiin

	kaiken kaikkiaan		lievään päähtymiseen		tosi humalaan asti	
	naiset	miehet	naiset	miehet	naiset	miehet
vähintään kerran viikossa	22	49	3	22	1	5
1—2 kertaa kuukaudessa	29	29	19	32	4	20
1—6 kertaa vuoden aikana	28	12	33	30	26	42
ei kertaakaan vuoden aikana, ei käytä lainkaan	21	10	45	16	69	33
yhteensä	100 (456)	100 (377)	100 (452)	100 (378)	100 (455)	100 (376)

hyväksyttyjen) sukupuolijakauma oli seuraava:

	Jyväskylä		Lappeenranta	
	%	N	%	N
naisia	55	460	54	434
miehiä	45	379	46	368

TUTKIMUKSEN TULOKSIA

Alkoholin käyttö

Alkoholin käyttöä selvitettiin kysymällä, kuinka usein 12 viime kuukauden aikana on kaiken kaikkiaan käytetty alkoholia, kuinka usein lievään päähtymiseen asti ja kuinka usein tosi humalaan asti. Alkoholin käyttö on suurin piirtein samanlaista Jyväskylässä ja Lappeenrannassa. Tässä yhteydessä tarkastellaankin vain jyvaskyläläisten alkoholin käyttöä. Käytön useus ilmenee taulukosta 1. Tulokset ovat aikaisempien tutkimusten suuntaisia (esim. Simpura 1978). Miehet juovat useammin kuin naiset, nuoret (19—20-vuotiaat) useammin kuin vanhemmat ikäryhmät. Raittiiden osuus koko aineistosta on noin 15 %.

Pitkän peruskoulutuksen saaneet¹ ih-

¹1. Pitkä peruskoulutus = ylioppilastutkinto tai ylioppilastutkinto ja ammatillisia opintoja tai korkeakoulututkinto.

2. Keskipitkä peruskoulutus = kansakoulu ja ammattikoulutusta, keskikoulu, keskikoulu ja ammatillisia opintoja.

3. Lyhyt peruskoulutus = vajaa kansakoulu tai kiertokoulu, kansa- tai kansalaiskoulu.

miset nauttivat alkoholia kaiken kaikkiaan useammin kuin lyhyen tai keskipitkän koulutuksen saaneet. Koulutuksen pituuden aiheuttamat erot alkoholin käytön useudessa pienenevät, kun juomisen useutta tarkastellaan lievään päähtymiseen ja humalaan johtavan kulutuksen mukaan.

Niillä, joilla on alhainen tulotaso, lyhyt peruskoulutus sekä joiden toimeentulo ei ole turvattu, alkoholin käyttö on useampaa kuin muilla, kun tarkastellaan alkoholin käyttöä lievään päähtymiseen ja tosi humalaan asti.

Kulutuksen laatu näkyy myös krapulapäivien useudessa kuluneiden 12 kuukauden aikana: miehet, nuoret (19—29- sekä 30—39-vuotiaiden ikäryhmät), lyhyen tai keskipitkän koulutuksen saaneet sekä taloudellisissa vaikeuksissa olevat ilmoittivat kärsivänsä krapulasta useammin kuin muut.

Alkoholitiedot

Aikuisväestön alkoholitietoutta mitattiin 13 tietokysymyksellä. Miesten ja naisten sekä eri-ikäisten tiedot ilmenevät taulukosta 2. Miehet ja naiset tiesivät lähes yhtä hyvin oikeat vastaukset esitettyihin väittämiin. Tilastollisesti erittäin merkitsevät erot olivat vain tiedoissa alkoholin häviämisenopeudesta sekä alkoholitoimien juomien ostamismahdollisuuksista. Ikäryhmien välillä erot olivat merkitseviä lähes kaikkien esitettyjen väittämien kohdalla. Parhaiten asiat tiesivät

	sukupuoli		ikäryhmät				
	naiset	miehet	19—29	30—39	40—49	50—64	65—
Krapula heikentää ajokykyä (o)	95	97	99	97	96	95	87
Elimistöstämme maksa on eniten alttiina alkoholin aiheuttamille vaurioille (o)	94	95	97	95	96	93	91
Alkoholijuomia saa myydä alle 18-vuotiaille (v)	92	91	94	95	89	88	86
Alkoholi häviää elimistöstä tasaisella nopeudella, eikä sitä voida nopeuttaa (o)	84	94	95	93	90	85	61
Pitkäaikaisella ja runsaalla alkoholijuomien käytöllä on samanlaiset haittavaikutukset elimistölle huolimatta siitä, käytetäänkö keskiolutta, A-olutta, viiniä vai väkeviä juomia (o)	88	84	85	92	88	85	80
Alkoholi parantaa tehokkaasti vilustumissairauksia (v)	83	85	90	89	86	79	61
Runsas ja pitkäaikainen alkoholin käyttö lisää riskiä sairastua sydän- ja verisuonisairauksiin (o)	86	80	84	84	82	81	82
Noin puolet vuosittain hukkuneista on alkoholin vaikutuksen alaisena (o)	81	84	80	89	90	80	67
Jo pienikin annos alkoholia häiritsee hermoston tasapainoa (o)	83	79	87	85	79	77	65
Kaikista kuolonkolareista on noin joka kolmas rattijuopon aiheuttama (o)	75	79	77	84	82	73	59
Alkosta ei voi ostaa alkoholittomia juomia (v)	56	69	75	76	65	42	29
Pullollisessa keskiolutta on sama määrä kaloreita kuin pullollisessa sokeroitua virvoitusjuomaa (o)	50	54	54	61	50	50	31
Alkoholi alentaa tartuntatautien vastustuskykyä (o)	32	34	37	38	30	26	31

Väittämän lopussa sulussa o = väittämä oikea, v = väittämä väärä.

19—29-vuotiaat sekä 30—39-vuotiaat. Koulutus tuo luonnollisesti mukanaan myös tietoja alkoholista; pitkän peruskoulutuksen saaneet tiesivät muita paremmin alkoholiin liittyvistä asioista.

Vastaajista 88 % arvioi alkoholitietojensa olevan täysin tai jokseenkin riittävät. Sukupuolen, ikäryhmän ja koulutuksen mukaan tarkasteltuna ei arvioinnissa ollut eroja. Juomisen laadun mukainen tarkastelu toi esiin eroja. Niistä vastaajista, jotka juovat itsensä humalaan vähintään kerran viikossa, arvioi 96 % tietonsa riittäviksi, kun taas raittiiden ryhmästä vastaava prosenttiluku oli 86. Ilmeisesti on niin, että mitä useammin ja rajummin ihminen käyttää alkoholia, sitä helpommin hän luulee tuntevansa sen fysiologi-

set ja sosiaaliset vaikutukset.

Muiden ihmisten tietojen riittävydestä ei kuitenkaan olla varmoja: 57 % vastaajista oli sitä mieltä, että samanikäisillä ihmisillä on riittävästi tietoja alkoholista. Käsityksissä ei ollut merkittäviä eroja eri sukupuolten, ikäryhmien tai koulutusryhmien välillä.

Kaikki ovat melko yksimielisiä (noin 90 % vastaajista eri ikä-, sukupuoli- ja koulutusryhmissä) siitä, että liiallisen alkoholin käytön aiheuttamista ongelmista tulisi keskustella entistä enemmän. Kuitenkin yli puolet (noin 55 %) vastaajista kaikissa tarkastelluissa ryhmissä ilmoittaa itse keskustelewansa melko satunnaisesti (pari kolme kertaa puolessa vuodessa tai vielä harvemmin) alkoholin

Taulukko 3. Ne jyväskyläläiset, jotka olivat ehdottomasti tai osapuulleen samaa mieltä alkoholin käytöstä esitetyn väittämän kanssa, sukupuolen ja juomisen hallinnan¹ mukaan, %

	sukupuoli		juomisen hallinta	
	naiset	miehet	huono	hyvä
Kohtuullinen alkoholin käyttö kuuluu tavalliseen elämänmenoon	36	56	56	37
Alkoholista ei ole kenellekään mitään todellista iloa	54	38	40	57
Ryppy silloin tällöin vaikuttaa vain piristävästi, eikä sitä voida pitää sopimattomana	49	64	65	49
Ihmisten pitäisi keskustella nykyistä enemmän liiallisen alkoholin käytön aiheuttamista haitoista ja ongelmista	92	85	87	87
Ajoneuvon kuljettaminen alkoholin vaikutuksen alaisena pitäisi kertakaikkiaan saada kitketyksi pois, vaikka kuinka ankarin keinoin	98	92	95	95
Yleensä keskioluen vaaroja liioitellaan	18	39	37	19
Alkoholin käyttö on jokaisen oma asia	39	47	46	38
Ikäisilläni ihmisillä on nykyisin aivan riittävästi tietoa alkoholista	54	60	58	56
Tiedotuksella ja erilaisilla valistuskampanjoilla voidaan vähentää alkoholin liiallista käyttöä	68	64	66	74

¹Juomisen hallinta -indeksin laatiminen: ks. Simpura 1978.

käyttöön liittyvistä ongelmista perhepiirissä, tuttavien tai työtovereiden kanssa.

Mielipiteitä alkoholista

Kyselylomakkeessa esitettiin myös yhdeksän väittämää, jotka koskivat alkoholin käyttöä yleensä. Miesten ja naisten mielipiteet ilmenevät taulukosta 3. Miesten mielipiteet näyttävät olevan lievämpiä kuin naisten. Samoin nuorilla (lähinnä 19–29-vuotiaat), pitkän peruskoulutuksen saaneilla, johtavassa asemassa olevilla, ylemmillä toimihenkilöillä sekä opiskelijoilla mielipiteet eivät ole niin ankaria kuin muilla ryhmillä. Alkoholin käyttö on heidän mielestään melko jokapäiväinen asia, alkoholista voi olla iloakin, mutta alkoholin käyttö ei välttämättä ole pelkästään yksilön oma asia.

Juomisen hallinnan mukaan tarkasteltuna mielipiteissä on myös eroja (taulukko 3). Riippumatta siitä, hallitaanko alkoholin käyttö hyvin vai huonosti, ollaan samaa mieltä (87 %) siitä, että alkoholin käytön aiheuttamista haitoista ja ongelmista pitäisi keskustella nykyistä enem-

Taulukko 4. Jyväskylälaisten arviot suomalaisten juomatapojen parantamiskeinojen tehokkuudesta, %

	erittäin/ melko tehokas	melko/ täysin tehoton
Hintojen nostaminen	25	64
Jakelun ja myynnin rajoittaminen	42	42
Poliisin suorittaman valvonnan tehostaminen	42	32
Asuin- ja työolojen parantaminen	59	14
Tiedotuksen ja valistuksen tehostaminen	69	14
Harrastus- ja vapaa-ajan viettomahdollisuuksien kehittäminen	84	5

män. Yksimielisiä (95 %) ollaan myös siitä, että ajoneuvon kuljettaminen alkoholin vaikutuksen alaisena pitäisi kitkeä pois. Varsin yksimielisesti myös uskotaan tiedotuksen ja valistuksen alkoholin käyttöä vähentävään vaikutukseen.

Taulukko 5. Ne jyväskyläläiset, jotka arvioivat suomalaisten juomatapojen parantamiseksi esitetyt keinot erittäin tai melko tehokkaiksi, iän ja juomisen hallinnan mukaan, %

	ikäryhmät					juomisen hallinta	
	19—29	30—39	40—49	50—64	65—	huono	hyvä
Hintojen nostaminen	22	29	22	20	43	22	30
Jakelun ja myynnin rajoittaminen	36	40	37	49	62	37	51
Poliisin suorittaman valvonnan tehostaminen	39	37	42	44	57	38	46
Asuin- ja työolojen parantaminen	65	59	60	53	52	63	63
Tiedotuksen ja valistuksen tehostaminen	66	69	77	65	70	68	73
Harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksien kehittäminen	89	85	88	76	76	90	82

Mielipiteitä suomalaisten juomatapoihin vaikuttamisesta

Vastaajat saivat myös esittää mielipiteensä siitä, kuinka tehokkaina tai tehotomina he pitivät kuutta juomatapojen parantamiseen pyrkivää keinoa. Koko aineiston osalta jakauma ilmenee taulukosta 4. Tehokkuuden arvioinnissa on selvä suuntaus kontrollipoliittisista toimista laajempiin sosiaalipoliittisiin vaikutuskeinoihin. Hintojen nostamista, jakelun ja myynnin rajoittamista sekä poliisin suorittaman valvonnan tehostamista ei pidetä niin tehokkaina kuin vaikuttamista asuin- ja työolojen parantamiseen, tiedotuksen ja valistuksen tehostamiseen sekä harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksien kehittämiseen.

Tehokkuusarvioinneissa on eroja myös ikäryhmittäin tarkasteltuna (taulukko 5). Nuoret pitävät tehokkaina toimenpiteinä laajempia yhteiskuntapoliittisia toimia, kun taas vanhemmat ikäryhmät katsovat, että kontrollipoliittisin toimin voitaisiin tehokkaasti vaikuttaa suomalaisten juomatapoihin. Juomisen hallinnan mukaan tarkasteltuna suuntaus on samanlainen (taulukko 5). Juomisensa hallitsevat korostavat kontrollitoimien tehokkuutta enemmän kuin juomisensa huonosti hallitsevat. Asuin- ja työolojen parantamisesta ollaan yksimielisiä, samoin tiedotuksen ja valistuksen vaikutuksiin uskotaan. Harrastus- ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksien lisääminen on tehokas toimenpide molempien ryhmien mielestä.

Huonosti juomisen hallitsevat pitävät tätä vielä tehokkaampana kuin muut. Lieneekö harrastusten ja vapaa-ajanviettomahdollisuuksien puute syynä näillä alkoholin käyttöön, jota aika ajoin on myös vaikea hallita? Tutkimusaineistosta ei toistaiseksi ole vielä analysoitu sitä, ovatko juomisensa huonosti hallitsevat niitä, jotka useimmiten käyvät ravintoloissa ja baareissa. Jatkossa on tarkoitus myös analysoida harrastusaktiivisuutta ja alkoholin kulutuksen useutta.

TULOSTEN ARVIOINTIA

Koska alkoholin käyttötottumukset sekä mielipiteet alkoholista näyttävät alkumittausten tuloksien mukaan olevan lähes samanlaisia sekä Jyväskylässä että Lappeenrannassa, tässä artikkelissa on tarkasteltu vain jyväskyläläistä aikuisväestöä. Vertailuryhmien samanlaisuus vuoden 1979 alun lähtötilanteessa on tietenkin hyvä lähdettäessä myöhemmin analysoimaan teemavuoden mahdollisia vaikutuksia Jyväskylässä.

Alkoholin käyttö ei tämän selvityksen mukaan tuonut uutta siihen, mitä jo ennestään tiedetään aikuisväestön alkoholin käytöstä. Yleinen kyselytutkimuksen heikkous lienee siinä, että vastaajat saattavat valikoitua alkoholin käytön suhteen, ja tutkimuksissa saadaan juomatavoista suhteellisen ”siisti” kuva. Varsin mielenkiintoinen, joskin vaikeahko tutkimustehtävä olisikin selvittää kadon osalta juomatapoja sekä verrata niitä esimer-

kiksi 1. ja 2. palautusaallon vastaajiin.

Aikuisväestön alkoholiin liittyvät tiedot ovat tämän kyselyn mukaan melko hyvät. Yleistä alkoholitietoutta on luonnollisesti vaikea määritellä lyhyellä, ehkä liiankin helpolla mittarilla. Tietojen syvempi analysointi ehkä paljastaisi myös niiden pinnallisuuden: ihmiset kuvittelevat helposti tietävänsä alkoholiin liittyvät asiat, vaikka tarkemmat tiedot esim. alkoholin psyykkisistä ja fysiologisista vaikutuksista voivat jäädä puutteellisiksi. Näin on todettu joissakin tutkimuksissa tupakkatietouden suhteen (esim. Kannas 1979).

Aineiston jatkokäsittelyssä on tarkoitus muodostaa tietoindeksi esitetyistä erillisistä osista, jolloin on mahdollista saada kokonaisvaltaisempi käsitys ihmisten tiedoista. Käytön useuden mukaan tarkasteltuna usein alkoholia käyttävät, lievään tai tosi humalaan asti sitä nauttivat arvioivat tietojensa riittävän hyvin. Tuloksista näkyy myös mielenkiintoinen luottamus omiin tietoihin: minä itse kyllä tiedän alkoholiin liittyvistä kysymyksistä riittävästi, mutta muut ikäiseni ihmiset eivät tiedä. Ja edelleen: alkoholiongelmista tulisi kyllä keskustella nykyistä enemmän, vaikka itse en kotona tai työympäristössä sitä kovinkaan usein tee.

Kun suunnitellaan kampanjan jatkotoimia vuodelle 1980, onkin ehkä syytä kiinnittää huomiota edellä mainittuun seikkaan näennäistiedon poistamiseksi ja tiedotuksen saamiseksi henkilökohtaisesti koskettavammaksi kuin tähän mennessä on tehty.

Jatkotoimenpiteiden huolellinen suunnittelu on tärkeää myös siksi, että valituksen ja tiedotuksen mahdollisuuksiin ja tehokkuuteen uskotaan melko yksimielisesti eri ikä-, koulutus- ja ammattiryhmissä. Näyttää siltä, että väestön hyväk-

syntä tiedotus- ja valistustoiminnalle on saatu, siksi sen sisältöön on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota. On harkittava, kannattaako valistustoiminnassa painottaa pelkästään alkoholin fysiologisia, psyykkisiä vai sosiaalisia vaikutuksia vai pitäisikö keskittyä esimerkiksi harrastustoiminnoista ja muista vapaa-ajanviettomahdollisuuksista tiedottamiseen erinäinä vaihtoehtoina alkoholin käytölle, joka osaltaan voi johtua harrastusten ja vapaa-ajantoimintojen vähäisyydestä tai puutteesta.

KIRJALLISUUS

Braucht, G. N., Follingstad, D., Brakarsh, D. & Berry, K. L.: Drug education. A review of goals, approaches and effectiveness, and a paradigm for evaluation. *Quart. J. Stud. Alc.* 34: 1279—1292, 1973

Doucet, J. A., Finucan, K. & MacIntosh, P.: Drug education programs: a basis for future study. *Journal of alcohol and drug education* 23: 67—75, 1979

Kannas, L.: Comprehensive school pupils' knowledge of the tobacco law and the health hazards of smoking. Paper presented at the 4th world congress on smoking and health. Stockholm, June 18—21, 1979

Puska, P. & al.: Sydän- ja verisuonitautien yhteisötason torjuntaohjelma. Sosiaalinen aikakauskirja 2: 31—38, 1979

Simpura, J.: Suomalaisten juomatavat vuosina 1969 ja 1976. Kulutetut alkoholimäärät ja alkoholin ongelmakäyttö. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuslause 114, Helsinki 1978

Upanne, M. & Helske, P.: Joukkotarkastus terveystieteiden tutkimuslaitoksen toteutusväylänä. Kunnallisen terveystieteiden tutkimuslaitoksen julkaisu 3, 1974.